

ARAŞTIRMA

SAĞLIK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN EMPATİK VE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ*

Nurcan ÖZYAZICIOĞLU** Nejla AYDINOĞLU *** Gökhan AYTEKİN****

Alınış Tarihi:27.08.2008

Kabul Tarihi:21.10.2008

ÖZET

Bu çalışma Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin empatik ve problem çözme becerilerini ve etkileyen sosyo-demografik faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışma grubunu 189 öğrenci oluşturmuştur. Veriler Taylan'ın problem çözme beceri (PÇB) ölçeği ile Dökmen tarafından hazırlanan empati beceri (EB) ölçeği ve öğrencilerin tanımlayıcı özelliklerini belirlemeye yönelik araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formu ile toplanmıştır. Veri analizinde ANOVA, bağımsız gruplarda t testi ve korelasyon kullanılmıştır. Öğrencilerin EB puan ortalaması 137.61±18.425, PÇB puan ortalaması 86.43±15.437 olarak belirlendi. Öğrencilerin GANO'ları ve PÇB puanları arasında ilişki tespit edildi. Öğrencinin mezuniyet sonrası çalışmak istediği alan ile PÇB puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik öğrencisi, empati becerisi, problem çözme becerisi

ABSTRACT

The Investigation of the Problem Solving and Empathetic Skills of the Students in a School of Health

The aim of this study was to determine the the scale of problem solving skills (SPSS) and the scale of empathetic skills (SES), and to investigate the effects of socio-demographical features of students (1. and 4.th grades) in the department School of Health in Uludag University. The population of the study consisted of 189 student. The data were collected by a questionnaire prepared by the researchers to determine the identifying features of the students, and the scale of ES prepared by Dökmen and, by the scale of PSS prepared by Taylan. ANOVA, independent samples t test, correlation were used for analysis of the data. It was determined that EA scores of the students were 137.61±18.425 and PSA scores were 86.43±15.437. There was a relation between GANO and scores of PSA. There were meaningful relation between the field of wanted to work after graduation and the scores of PSA.

Keywords: Nursing students, emphatic skill, problem solving skill

GİRİŞ VE AMAÇ

Empati, bireyin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlaması ve doğru mesaj alışverişinde bulunmasıdır (Tabak 2003). Empati, çocukluktan itibaren başlayan gelişim sürecinde başkasının rolünü alabilme becerileriyle gelişir. Kişilerarası ilişkilerde empatinin

gerçekleşebilmesi için kişinin algısal ve bilişsel olarak yetişkin, duygusal olarak çocuk benliğine sahip olması, ebeveyn-yetişkin-çocuk benliklerini dengeli bir biçimde kullanması gereklidir (Dökmen 1994).

*Bu çalışma II. Ulusal Psikiyatri Hemşireliği Günleri (Nisan 2008), İstanbul'da poster bildiri olarak sunulmuştur.

** Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu (Öğr. Gör. Dr.) e-mail: nurcanoz@uludag.edu.tr

***Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu (Öğr. Gör.)

****Uludağ Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu (Öğr. Gör. Dr.)

Hemşirelik literatüründe bireyin kişisel özelliğinin, konumunun, iletişim kurma, bakım verme, özel bir ilişki kurabilme yetisinin empati becerisinde etkili olduğu tiyatro, psikodrama gibi sanatsal faaliyetlerle bu becerinin sonradan geliştirilebileceği de yer almaktadır (Wickström 2001, Pek ve ark. 2001, Kunyk and Olson 2002).

Problem çözme becerisi hemşirelikte hastaya bakım verme merkezli kullanılabilirliği gibi sağlık bakım ünitelerinin yönetimi, klinikteki takım çalışmaları ve işbölümünde de kullanılabilir (Uys ve ark. 2004). Hemşirelik öğrencileri de problem çözme becerilerini hemşirelik uygulamalarında bakımın her aşamasında ve kalitenin değerlendirilmesinde kullanabilirler (Biol 2005, Ay 2007).

Problem çözme becerisi yanı sıra etkili bir hasta-hemşire ilişkisinin sağlanması önemli bir hemşirelik hedefi olduğu için empati yeteneğinin de yerinde ve zamanında kullanılması hastaya bakım sağlamada, sağlık sorunlarının tanımlanması, çözümlenmesi ve değerlendirilmesinde kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı bir etken olacaktır (Wiseman 1996, Tabak 2003). Geleceğin sağlık personeli olacak olan öğrencilerin de empati yapabilme yeteneğine sahip olmaları veya empati becerilerinin istenilen düzeyde geliştirilmiş olması gereklidir. Öğrencilerin empati beceri düzeyleri ve problem çözme becerilerinin bilinmesi, hasta ile kurdukları iletişim ve bakım kalitesinde belirleyici rol oynayacaktır. Ülkemizde (Yurttaş ve Yetkin 2003, Mete ve Gerçek 2005, Ceylan ve ark. 2007, Aytekin ve ark. 2007, Tezel ve ark. 2005) ve dünyada (Wickström 2001, Wang ve ark 2002, Gunther ve ark. 2007, Nau ve ark. 2007) yapılan benzer çalışmalarda da öğrencilerin empati ve problem çözme beceri düzeyleri ve bunu etkileyen faktörler merak uyandırmıştır.

Bu araştırma Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu'nda okuyan kız ve

erkek öğrencilerinin empati becerisi ile problem çözme düzeylerini ve etkileyen faktörleri saptamak amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın evrenini Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu 2006-2007 Eğitim-Öğretim yılında öğrenim gören Hemşirelik ve Sağlık Memurluğu bölümleri 1.ve 4. sınıflarda okuyan 120'si kız, 69'u erkek olmak üzere toplam 189 öğrenci oluşturmuştur. Evrenin tümü çalışmaya dahil edilmiş, örneklem seçimine gidilmemiştir. Evrenin tümüne (189 öğrenci) ulaşılmıştır. Araştırma tanımlayıcı olarak planlanmış, veriler anket formu ile Nisan-2007 tarihinde toplanmıştır. Kurumdan gerekli izinler alınmış, araştırmacılar tarafından konuya ilişkin öğrencilere sözel olarak bilgilendirme yapılmış ve tüm öğrencilerin gönüllü katılımı sağlanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini gösteren anket formu ve Dökmen (1990) tarafından geliştirilen Empatik Beceri Ölçeği (EB) B formu kullanılmıştır. EB formunda altı farklı sorun yer almaktadır. Her bir sorunun altında böyle bir sorunu dile getiren kişiye verilebilecek on iki çeşit empatik tepki sıralanmıştır. Deneklerden bu tepkilerden beğendikleri dört tanesini seçmeleri istenir (on iki tepkiden bir tanesi tesadüfi cevaplayanları belirlemek amacıyla konulmuş olan soruna ilgisiz tepkidir). Bireylerin her bir probleme ilişkin seçtikleri 4 cümle (toplam 24) likert türü ölçek üzerinden alacakları puanlar dikkate alınmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan empatik becerinin yüksek olduğunu gösterir. EB'den alınacak maksimum puan 219, minimum puan 62'dir. İlaveten araştırmacılar okulun öğrenci işleri ile işbirliği yaparak öğrenci karnelerinden her öğrencinin akademik başarı puanını (GANO) tesbit etmişlerdir.

Öğrencilerin problem çözme becerileri Heppner ve Peterson tarafından

geliştirilen (1982) ve Taylan (1997) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Problem Çözme Becerileri Envanteri (PÇB) ile tesbit edilmiştir (Taylan 1997). Bireyin problem çözme becerileri hakkında kendi algısını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. PÇB, 35 maddeden oluşan, 1-6 arası puanlanan likert tipi bir ölçektir. Bu ölçek, (1) Her zaman böyle davranırım, (2) Çoğunlukla böyle davranırım, (3) Sık sık böyle davranırım, (4) Arada sırada böyle davranırım, (5) Ender olarak böyle davranırım, (6) Hiçbir zaman böyle davranmam şeklindedir. Verilen cevaplara 1 ile 6 arasında değişen puanlar verilir. Puanlamada 9, 22 ve 29. maddeler puanlama dışı bırakılır. Puanlama 32 madde üzerinden yapılır. Bu maddelerin yeterli problem çözme becerilerini temsil ettiği varsayılır. 1, 2, 3, 4, 11, 13, 14, 15, 17, 21, 25, 26, 30 ve 34. maddeler ters olarak puanlanır. Envanterden alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlar 32-192'dir. Puanlamada

düşük puanlar problemleri çözmede etkililiği, yüksek puanlar ise bireyin problem çözme becerileri konusunda kendini yetersiz algıladığını gösterir.

Öğrencilerin boş saatlerinin olduğu tarih/saat belirlenmiş ve öğrencilere duyuru yapılarak belirlenen zamanda okul amfisinde bulunmaları sağlanmıştır. Araştırmaya ilişkin bilgilendirme araştırmacılar tarafından yapılarak hazırlanan bir anket ve 2 ölçeği içeren form öğrencilere dağıtılmış ve uygulama sonrası cevaplanan formlar tekrar toplanmıştır.

Öğrencilere uygulanan anket formu ve ölçek puanları araştırmacılar tarafından elde toplanmış, toplanan veriler SPSS 10.0 programında değerlendirilmiştir. İstatistiksel verilerin değerlendirilmesi için biyoistatistik alanında bir uzman görüşü alınmış, analizler de yüzdeler, Pearson Korelasyon Metodu, t testi, Kruskal Wallis, Oneway-Anova kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo1. Öğrencilerin empatik beceri ve problem çözme becerisi puan ortalamaları

Tanımlayıcı İstatistikler	Ortalama	Standart Sapma
Empatik Beceri Puanı (EB)	137.61	18.425
Problem Çözme Beceri Puanı (PÇB)	86.43	15.437

Tablo 1'de öğrencilerin EB puan ortalaması 137.61±18,425 ve PÇB puan ortalamaları 86.43±15.437 olarak belirlenmiştir. Elde edilen bu değerler diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında, çalışma grubumuzun EB puan ortalaması Yurttaş ve Yetkin'in (2003) çalışmasından daha (EB:135.59±20.31) yüksek, Aytekin ve arkadaşlarının (2007) çalışmasından (EB:116.46±14.00) yüksek, Yıldırım ve arkadaşları (2001) (EB:152.42±26.00) yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin problem çözme becerilerinin, puan aralığı göz önüne alınacak olursa orta düzeyde olduğu söylenebilir. PÇB puan ortalamaları diğer

çalışmalarla karşılaştırıldığında; çalışma grubumuzun ortalaması Yurttaş ve Yetkin'in (2003) çalışmasından daha (PÇB:80.25±17.00) düşük, Ceylan ve arkadaşlarının (2007) çalışmasından (PÇB:85.66±15.61) düşük, Aytekin ve arkadaşlarının (2007) çalışmasından (PÇB:85.66±15.61) düşük, Tezel ve arkadaşları (2005) (PÇB:89.9±22.1) yüksek, Durmaz ve arkadaşları (2006) (PÇB:88.28±20.42) yüksek, Kelleci ve Gölbaşı (2004) bir üniversite hastanesinde çalışan hemşireler üzerinde yaptığı çalışmada da (PÇB:98.94±14.51) çalışmamızdan daha düşük olduğunu tesbit etmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin sosyo-demografik verilerine göre Empatik Beceri ve Problem Çözme Becerisi (PÇB) puan ortalamalarının karşılaştırılması

Demografik Veriler	Sayı	EB Puan Ort	Anlamlılık	PÇB Puan Ort	Anlamlılık
Sınıf					
1.Sınıf	133	135.89±19.41	t=-2,001	86.50±16.19	t=.093
4.Sınıf	56	141.71±15.24	p>0.05	86.27±13.60	p>0.05
Bölüm					
Hemşirelik	112	137.96±13.66	t=.315	86.25±13.90	t=-.191
Sağlık M.	77	137.10±23.80	p>0.05	86.69±17.52	p>0.05
Yerleşim Yeri					
İl	103	138.83±15.73	$\chi^2= .698$	86.28±14.41	$\chi^2= 4.555$
İlçe	69	136.38±20.54	df:2	84.96±15.68	df:2
Köy	17	135.29±24.37	p>0.05	93.29±19.27	p>0.05
(Kruskall Wallis test)					
Mezuniyet Sonrası Çalışmak İstedığı Alan					
Yönetici Hemşire	63	137.27±20.28		82.22±14.16	
Klinik Hemşiresi	53	137.70±18.64	F=.910	90.34±14.38	F=.037
Eğitim Hemşiresi	22	135.50±15.43	p>0.05	88.18±13.15	p<0.05
Akademisyen	51	138.86±17.34		86.80±17.87	
Tercih Sırası					
1-5	91	137.00± 21.21	F=.295	87.14±14.15	
6-10	37	134.46±14.54	p>0.05	81.14±16.71	F=2.096
11-15	27	137.67±13.15		87.07±12.14	p>0.05
16 ve Üstü	34	142.65±17.33		89.76±18.59	
Akademik başarı		r:0.22	p>0.05	r:-0.150	p<0.05

Tablo 2’de okul döneminde verilen eğitimin öğrencilerin EB ve PÇB puanlarına katkı sağlaması verilen eğitimin kalitesini değerlendirme açısından önemli olacaktır. Çalışmada 1.sınıf öğrencilerinin empati beceri puanı

4. sınıf öğrencilerinden daha düşük bulunmuştur. Gunther ve arkadaşları (2007), Yurttaş ve Yetkin (2003) çalışmalarında EB puanının alt sınıflar ile üst sınıflar arasında fark oluşturmadığını Pek ve arkadaşları (2001), Yıldırım ve arkadaşları (2001) ise öğrenim gördükleri sınıf yükseldikçe öğrencilerin empatik

beceri puan ortalamalarının da yükseldiğini tesbit etmiştir.

Çalışmada problem çözme becerisi 4. sınıf öğrencilerinde 1. sınıf öğrencilerine nazaran daha yüksek bulunmuştur. 4. sınıf öğrencilerinde az da olsa fark yaratan bu durum sevindirici bir bulgudur. Bununla birlikte 1. ve 4. sınıflar ile EB ve PÇB puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanamamıştır ($p>0.05$).

Yurttaş ve Yetkin (2003) çalışmalarında son sınıf öğrencilerinin PÇB puanlarının 1. sınıflara nazaran oldukça yüksek ($p<0.01$) olduğunu tesbit etmiş, Aytekin ve arkadaşları (2007) Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda yaptıkları çalışmada EB ve PÇB puanları ile 1. ve 2. sınıflar arasında fark bulunmamıştır. Mert ve Gökçe (2006) çalışmalarında öğrencilerin okuduğu sınıf ile EB ve PÇB puan ortalamaları, Tezel ve arkadaşları (2005) sınıf ile PÇB puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık saptanamamıştır.

Çalışmada EB ve PÇB puanları ilerleyen sınıfla birlikte belirgin bir artış göstermemiştir. Bu sonuç yürütülen eğitim programının öğrencilerin EB ve PÇB düzeylerinin gelişmesine fazlaca bir katkı sağlamadığı, ders içerikleri ve yöntemlerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Örneğin agresif hastalarla başa çıkma konusunda uygun davranış gösterme, empati ve otoriteyi sağlama gibi iletişim hünelerini öğrencilere öğretmek gereklidir (Nau et al. 2007). Öğrencilerin empati becerilerinin bir uzman yardımıyla veya psikodrama, tiyatro gibi sanatsal faaliyetlerle sonradan da geliştirilebileceği literatürde yer almaktadır (Pek ve ark. 2001, Wickström 2001, Kunyk and Olson 2002). Mete ve Gerçek (2005), Mete (2007) PDÖ modeli eğitimin hemşirelik öğrencilerinin empatik becerilerini artırdığını tesbit etmiştir. Hodges (1991) hemşirelik eğitiminde empati becerisinin geliştirilmesinin faydalı olabileceğini

ancak oldukça düşük düzeyde bu başarının gerçekleştirilebileceğini saptamıştır.

Empati becerisini geliştirme eğitiminin yanısıra öğrencilerin problem çözme becerilerinin geliştirilmesine ilişkin olarak da farklı yaklaşımlar vardır. Wang ve arkadaşları (2002) PÇB eğitiminin öğrencilerin klinik problem çözme becerilerini artırdığını ancak hemşirelik tanılaması, hemşirelik girişimi ve hemşirelik değerlendirmesi konularında öğrencilerin hiçbir ilerleme göstermediğini, profesyonel hemşirelik kavramları içinde PÇB eğitimleriyle bunu ihtisamlı bir şekilde gerçekleştirebilmenin de oldukça zor olduğu görüşündedir. Taylor (1997) çalışmasında problem temelli öğrenmede amacın öğrencinin problem çözme becerisini, kendi kendine öğrenme kabiliyetini, öğrenme motivasyonu geliştirmek ve klinik uygulama içerisine bu kavramların yerleşmesini sağlamak olduğunu söylemiştir. Öğrencilerle (Yuan et al. 2008, Yalçın ve ark. 2006) ve hemşirelerle yapılan çalışmalarda (Hoyt 2007) problem çözme becerisinin geliştirilebileceği saptanmıştır.

Çalışmada hemşirelik ve sağlık memurluğunda okuyan öğrencilerin EB ve PÇB puanları birbirine oldukça yakın bulunmuş ve öğrencilerin okuduğu bölüm ile EB ve PÇB puanları arasında anlamlı fark saptanamamıştır. Yurttaş ve Yetkin (2003) çalışmasında da benzer sonuç elde edilmiştir.

Öğrencinin geldiği yerleşim birimi değerlendirildiğinde EB puanları köy, ilçe, il sıralaması ile artış gösterdiği bulunmuş ancak aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Öğrencinin geldiği yerleşim birimi ile PÇB puanları arasında anlamlı fark bulunmamakla birlikte grup içinde PÇB puanı ile ilçe ve köyden gelen öğrenciler arasında anlamlı fark ($p<0.05$) bulunmuştur. Aytekin ve arkadaşları (2007), Ceylan ve arkadaşları (2007) çalışmalarında bulgularımıza benzer

şekilde öğrencilerin geldiği yerleşim yerleri ile EB ve PÇB puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Çalışmamızda küçük yerleşim biriminden gelen öğrencilerin yaşadığı çevre genişledikçe empati ve problem çözme becerilerinin arttığı ancak genel olarak anlamlı farklılık oluşturmadığı bulunmuştur.

Öğrencilerin mezuniyet sonrası çalışmak istediği alanlar ile EB ve PÇB puan ortalamalarının karşılaştırılmasında EB puanı ile aralarında anlamlı fark saptanamazken, PÇB puanı ile fark saptanmıştır ($p < 0.05$). PÇB puanı en yüksek olan grubu ileride yönetici hemşire olarak çalışmak isteyenler oluşturuyorken, en düşük puanı klinik hemşiresi olarak çalışmak isteyen öğrenciler oluşturmuştur. Çalışmada problem çözme becerisi yüksek olan öğrencilerin yönetici hemşire olarak çalışmak istemelerinin sebebinin öğrencilerin kendilerine bu konuda güvenmeleri ve hedefledikleri konumda başarılı olabileceklerine inanmış olmaları olabilir.

Üniversite tercih sıralamasında 16 ve üst sıralarda okulu tercih eden öğrencilerin EB puanları, 6-10. sırada tercih edenlerde de PÇB puanları yüksek bulunmuştur. Ancak öğrencilerin okulu tercih sırası ile EB ve PÇB puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tesbit edilememiştir.

Öğrencilerin akademik başarıları (GANO) ile EB puanları arasında pozitif yönde ancak anlamlı olmayan bir ilişki saptanmıştır. Bulgumuzu destekler nitelikte, Öz'ün (1998) son sınıf hemşirelik öğrencilerinde yaptığı çalışmada da akademik başarı ve empatik eğilim arasında pozitif yönde ancak

anlamlı olmayan bir ilişki saptanmıştır. Akademik başarı (GANO) ile PÇB puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Puanlamada düşük puanlar problemleri çözmede etkililiği, yüksek puanlar bireyin problem çözme becerisinde kendisini yetersiz algıladığını gösterdiği için GANO ile PÇB puanları arasında negatif yönde bir farkın bulunması öğrencilerin GANO'ları yükseldikçe PÇB'nin yükseldiğini göstermektedir. Problem çözme becerisine sahip olmanın öğrenmeyi kolaylaştırdığı dolayısıyla akademik başarıyı artırdığı sonucuna varılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin EB ve PÇB puan ortalamaları orta düzeye yakın bulunmuştur. Öğrencilerin EB puanları 1.sınıflara göre 4.sınıfta daha yüksek bulunmuş ancak aralarında anlamlı fark tesbit edilmemiştir. Öğrencinin okuduğu bölüm, yerleşim yeri, mezuniyet sonrası çalışmak istediği alan ve tercih sırası ile EB puanı arasında ilişki bulunmamıştır.

PÇB puan ortalaması ile öğrencinin yüksekokulu tercih sırası, mezun olduktan sonra çalışmak istediği alan ve akademik başarı arasındaki farkın önemli olduğu, diğer demografik faktörlerin etkili olmadığı bulunmuştur.

Bu sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin empati becerisi ve problem çözme becerisinin gelişimi dikkate alınarak verilecek eğitim programında; öğrencilerin empati becerilerinin geliştirilmesi için tiyatro, psikodrama gibi sosyal/sanatsal faaliyetlere yönlendirilmesi, bu eğitimlerin bir uzman yardımıyla gerçekleştirilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Ay FA** (2007). Temel Hemşirelik, İstanbul Medikal Yayıncılık Ltd. Şti. İstanbul
- Aytekin G, Özdemir ST, Ediz P ve ark.** (2007). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin problem çözme becerileri ile empatik becerilerinin karşılaştırılması. II. Ulusal Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Sempozyum Kitabı, İzmir:52
- Biol L** (2005). Hemşirelik Süreci, Etki Matbaacılık. İzmir
- Ceylan F, Aytekin G, Özdemir ST ve ark.** (2007). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin sosyodemografik özelliklerinin problem çözme becerilerine etkisinin araştırılması. II. Ulusal Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Sempozyum Kitabı, İzmir:53
- Dökmen Ü** (1990). Yeni bir empati modeli ve empatik becerinin iki farklı yaklaşımla ölçülmesi (The measurements of a new empathy model and empathic skill with two different approaches). Psikoloji Dergisi 7:42-50.
- Dökmen Ü** (1994). İletişim Çatışmaları ve Empati. Sistem Yayıncılık, İstanbul
- Durmaz Ş, Kaçar Z, Can S ve ark.** (2006). Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinde problem çözme becerileri ve etkileyen faktörler. 5. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi, Kongre Kitabı. sayfa:15.
- Gormley KJ** (1996). Altruism:A framework for caring and Providing Care, International Journal of Nursing Studies 33 (6):581-588.
- Gunther M, Evans G, Mefford L et al.** (2007). The relationship between leadership styles and empathy among student nurses. Nursing Outlook 55(4):196-201.
- Heppner PP, Peterson CH** (1982). The Development and Implications of a Personel - Problem Solving Inventory. Journal of Counseling Psychology 29(1):66-75.
- Hodges SA** (1991). An experiment in the development of empathy in student nurses. Journal of Advanced Nursing. 16(1): 1296-1300.
- Hoyt P** (2007). An international approach to problem solving for better health nursing (PSBHN). International Nursing Review 54(1): 100-106.
- Kelleci M, Gölbaşı Z** (2004). Bir üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin problem çözme becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 8(2):1-8.
- Kunyk D, Olson JK** (2002). Clarification of conceptualizations of empathy. Journal of Advanced Nursing 35:317-25.
- Lohman MC, Finkelstein M** (2002). Designing cases in problem-based learning to foster problem-solving skill. European Journal of Dental Education 6(3):121-7.
- Mert H, Gökçe S** (2006). Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerinin problem çözme ve empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi 3. Aktif Eğitim Kurultayı (poster bildirisi).
- Mete S, Gerçek E** (2005). PDÖ yöntemiyle eğitim gören hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilim ve becerilerinin incelenmesi. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 9(2):11-17.
- Mete S** (2007). The empathic tendencies and skills of nursing students. Social Behavior and Personality 35 (9): 1181-1188.
- Nau J, Dassen T, Halfens R et al.** (2007). Nursing students' experiences in managing patient aggression. Nurse Education Today 27: 933-946.
- Öz F** (1998). Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilimleri, empatik becerileri ile akademik başarıları arasındaki ilişki. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2(2): 32-38.
- Pek H, Yıldırım Z ve ark.** (2001). Marmara Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerin empatik beceri gelişimi: Longitudinal bir çalışma. I. Uluslararası & VIII. Ulusal Hemşirelik Kongresi, Kongre Kitabı. Antalya, s.428-430.
- Tabak RS** (2003). Sağlık İletişimi. Mart Matbaacılık. İstanbul
- Taylan S** (1997). Heppner'in Problem Çözme Envanterinin uyarılma, güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Taylor C** (1997). Problem solving in clinical nursing practice. Journal of Advanced Nursing 26(2):329-336.
- Tezel A, Arslan S, Topal M ve ark.** (2005). Hemşirelik öğrencilerinin problem çözme becerileri ve depresyon düzeylerinin incelenmesi. IV. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi (Ordu), Kongre Özet Kitabı, sayfa:271.

Uys LR, Van Rhyn LL, Gwele NS et al. (2004). Problem-solving competency of nursing graduates. *Journal of Advanced Nursing* 48(5):500-9.

Wang JJ, Kao Lo CH, Chen KM et al. (2002). The efficacy of problem solving strategies utilized in professional nursing concepts course to improve problem solving abilities in students enrolled in a two-year baccalaureate nursing program. *Journal of Nursing Research* 10(2):113-20.

Wickström BM (2001). Work of art dialogues:An educational technique by which students discover personal knowledge of empathy. *International Journal of Nursing Practice* 7(1):24-29.

Wiseman T (1996). A concept analysis of empathy. *Journal of Advanced Nursing* 23(6): 1162-1167.

Yalcin BM, Karahan TF, Karadenizli D ve ark. (2006). Short-term effects of problem-

based learning curriculum on students' self-directed skills development. *Croatian Medical Journal* 47(3):491-498.

Yıldırım Z, Yazıcı S (2001). Marmara Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu lisans öğrencilerin devam ettikleri sınıflara göre empatik becerilerinin değerlendirilmesi. I. Uluslararası & VIII. Ulusal Hemşirelik Kongresi, Kongre Kitabı. Antalya, s.259-263.

Yuan H, Kunaviktikul W, Klunklin A et al. (2008). Improvement of nursing students' critical thinking skills through problem-based learning in the People's Republic of China:A quasi-experimental study. *Nursing and Health Sciences* 10(1): 70-76.

Yurttaş A, Yetkin A (2003). Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin empatik becerileri ile problem çözme becerilerinin karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 6(1):1-13.